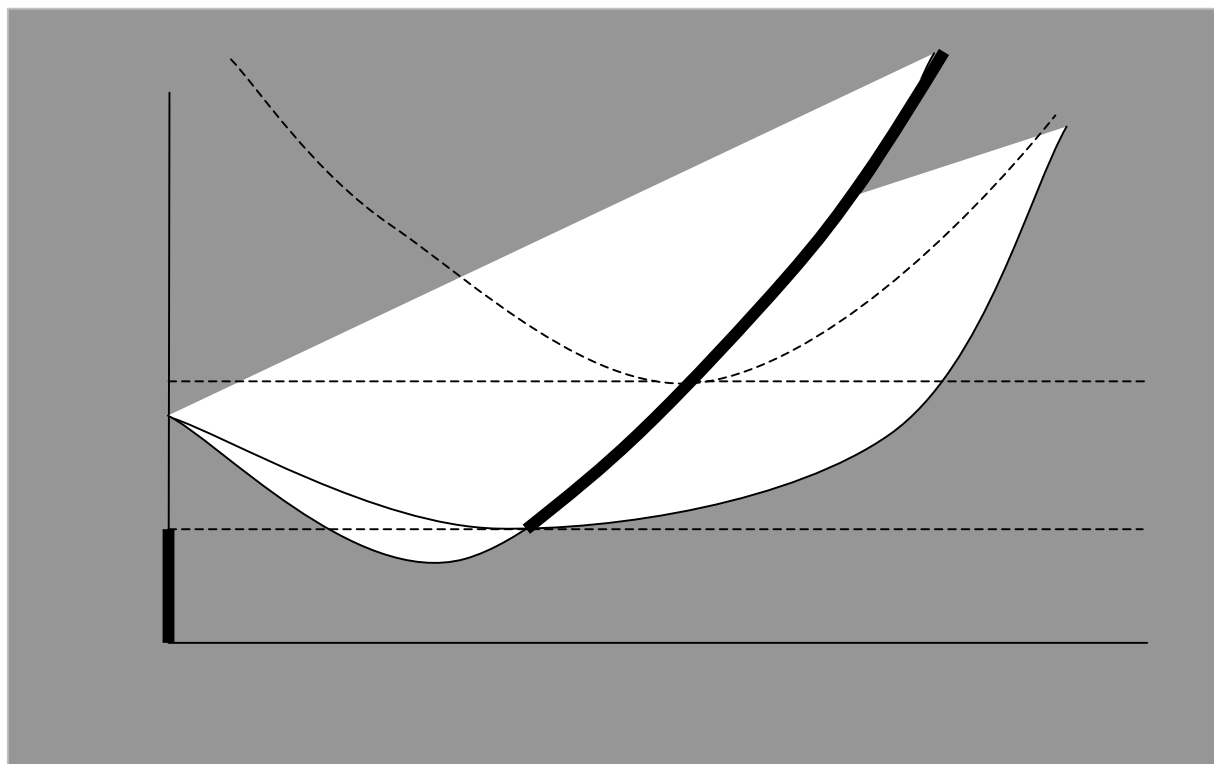
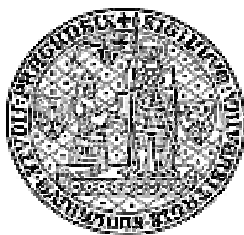

Working paper *UK FSV - IES*

No. 21

Sojka, Milan: Alternativní scénáře transformační strategie
československé ekonomiky na počátku 90.let a jejich
teoretická východiska

prosinec 2002

Úvod

Česká transformační strategie byla ve významné míře založena na neoliberalních teoretických koncepcích. Od poloviny devadesát let však již bylo zcela zřejmé, že tato teoretická východiska nejsou pro podmínky transformujících se ekonomik postsocialistických společností vhodná a že značnou měrou přispěla tomu, že výsledky transformačního úsilí významně zaostávají za původními očekáváním. Zejména na příkladu České republiky, kde byl „transformační optimismus“ velmi výrazný, lze ukázat neadekvátnost přijaté strategie založené na doporučeních MMF a vycházející převážně z teoretických koncepcí neoklasické ekonomie.

Přitom je třeba připomenout, že na samém počátku 90. let existovala alternativa k uplatněné neoliberalní strategii, která byla v některých ohledech mnohem realističtější a z dnešního pohledu nás mohla ušetřit mnoha vážných problémů, jež vznikly jako důsledek nesprávně zvolené transformační strategie, jejíž součástí se navíc staly ještě známé české zvláštnosti, jako je kupónová privatizace.

Hledáme-li hlavní příčiny relativního neúspěchu české transformační strategie, v té podobě, v jaké byla v průběhu 90. let uplatněna, můžeme dospět k následujícím činitelům, které v kombinaci vyústily ve zmíněný neúspěch:

1. Neadekvátnosti teoretického rámce *Washingtonského konsensu* přijatého jako základ české transformační strategie, který vytvořil ideologicky podmíněnou averzi k aktivní úloze státu v ekonomice a k jakémukoliv typu aktivní industriální a strukturální politiky.
2. Neadekvátnosti českých inovací (metoda kupónové privatizace českého typu zřejmě nevede ke dostatečně rychlému vzniku efektivní struktury vlastnických práv ve významném sektoru české ekonomiky). Spolu s nevyhovujícím legislativním rámcem vytvořily tyto inovace vhodné podmínky pro spekulativní a kořistnické chování spojené s rozsáhlým přerozdělováním aktiv. Kupónovou privatizace společně s „privatizací na úvěr“ (leveraged buy-outs) je třeba považovat za velké chyby české transformační strategie.

Pokus o obnovení českého národního kapitálu a snaha zaručit mu významnou úlohu v české ekonomice není v kontextu globalizačních a integračních procesů ve světové ekonomice ničím jiným než pokusem o „plutí proti proudu“.

3. Neadekvátního rozvoje právního a institucionálního rámce, který je skutečným základem transformačních procesů, ve spojení s velmi nedokonalým vynučováním práva. Těmito

problémy se v první části této knihy zabýval Lubomír Mlčoch, a proto se soustředím na působení prvních dvou činitelů.

Bezprostředně po listopadové revoluci 1989 byly zahájeny práce na dvou základních scénářích ekonomické transformace. Místopředseda české vlády František Vlasák sestavil z pověření vlády České republiky v rámci Hospodářské rady ČR první tým odborníků, jehož úkolem bylo vypracování prvního projektu transformační strategie. V tomto týmu hrála rozhodující úlohu skupina ekonomů, kteří se podíleli již na rozpracování československých tržně orientovaných reforem ve druhé polovině 60. let (Karel Kouba, který tento tým vedl, J. Fogel, J. Hanzelka, Lubomír Mlčoch, Zdislav Šulc, Otakar Turek a jiní). Od té doby se jejich teoretické názory značně změnily a zaměřily se mnohem víc tržně (zásadní posun se týkal zejména problematiky kapitálového trhu, která byla ve druhé polovině 60. let ještě více méně tabuizována), nicméně transformační strategie navržená tímto týmem byla mnohem gradualističtější a předpokládala aktivnější úlohu státu v ekonomice.

Návrh strategie přechodu k tržní ekonomice byl vypracován v období od 3. března do 2. dubna 1990. Vlasákův tým navrhoval odlišnou privatizační strategii od té, která byla později uskutečněna. Jeden z jeho scénářů liberalizace zahraničního obchodu byl opatrnější a předpokládal postupné otevírání zahraniční konkurenci. I v rámci tohoto týmu se názory na správný postup jednotlivých kroků transformační strategie i na její rychlost značně lišily, proto také obsahoval Návrh strategie dva alternativní liberalizační scénáře. Oba scénáře doporučovaly liberalizaci cen na vnitřním trhu počínaje rokem 1991, odlišovaly se však návrhy na liberalizaci zahraničního obchodu. Podle scénáře „A“ měla být liberalizace zahraničního obchodu spojena s liberalizací vnitřního obchodu. Scénář „B“ předpokládal uskutečňování liberalizace zahraničního obchodu ve dvou etapách. V první etapě měly vedle sebe existovat svobodný trh s regulovaným trhem zahraničních měn, ve druhé etapě se měl svobodný trh postupně rozšiřovat i v oblasti zahraničních měn, až by nakonec bylo dosaženo plné směnitelnosti Československé koruny.

Státní podniky se měly nejprve odstátnit (deetatizovat) tím, že budou změněny v akciové společnosti se 100% státním vlastnictvím akcií a následně privatizovány standardními privatizačními metodami na základě individuálních privatizačních projektů podniků. Velké státní podniky měly být nejprve restrukturalizovány a teprve po restrukturalizaci privatizovány standardními privatizačními postupy. Tento scénář předpokládal rovněž používání industriálních politik kompatibilních s fungováním trhu.

Základní charakteristické rysy tohoto alternativního scénáře jsou obsaženy v dokumentu *Alternativní přístupy ke scénáři přechodu k tržní ekonomice*, který předložil jako podklad pro jednání Federálního shromáždění ČSFR v srpnu 1990 Prognostický ústav ČSAV a k němuž byly přiloženy analytické práce Č. Kožušníka, R. Vintrové, O. Turka a M. Picka. Tento materiál kladl důraz na širší docenění faktorů ekonomického a sociálního vývoje jako základu transformační strategie, než pouhý důraz na privatizaci, liberalizaci cen a měnových kursů, a rovněž se velmi kriticky vyslovoval ke kupónové privatizaci. Důraz zde byl kladen na docenění faktorů spojených s pracovní a podnikatelskou motivací, na cílevědomé budování moderní infrastruktury a na potřebu jasně vymezit konkrétní rizika a oběti, které je třeba přinést. Od navrženého neoliberálního scénáře se lišil v otázce privatizace a liberalizace vnějších vztahů.

Alternativní privatizační scénář je spojen s jednoznačným odmítnutím kupónové privatizace, který není podle autorů možno považovat za účinnou cestu rozvoje a podpory podnikatelské aktivity. Vycházíme-li z toho, že smyslem privatizace je vytvoření efektivnější struktury vlastnických práv, pak kupónová privatizace vede k tomu, že se tento „účel privatizace při „bezplatné“ privatizaci v podstatné míře vytrácí“. Hlavní výhrady ke kupónové privatizaci se týkaly toho, že bezplatné nabytí akcií nutně oslabuje vlastnický zájem a odpovědnost nabyvatelů, že nadměrný rozptyl znemožňuje akcionářům reálně kontrolovat a ovlivňovat činnost managementu, že volba podniku pro přeměnu kupónů v akcie má povahu sázky do loterie a že zde bude významná motivace chápat výnos z prodeje akcií jako zdroj „přilepšení“ domácího rozpočtu a že nakonec u účastníků převáží „spotřebitelské motivace. Na základě těchto argumentů vzniklo doporučení, že je třeba vycházet ze střídavě pragmatického hodnocení reálných možností a z prověřených zkušeností a poznatků světového vývoje (str. 5, 6).

Vlastní návrh privatizační strategie vycházel z toho, že převod státních podniků do rukou soukromých osob bude postupný a že si vyžádá delší čas. Jeho prvním krokem měla být komercializace (odstátnění) státních podniků, tedy jejich přeměna v ekonomicky samostatné a odpovědné obchodní společnosti (str.9). Základem tohoto odstátnění mělo být takové ekonomické a právní postavení státních podniků, které by je co nejvíce přiblížilo postavení soukromých firem. Zpravidla měly mít podle návrhu podobu akciových společností případně holdingových společností s jedním vlastníkem – státem. Druhým krokem mělo být postupné doplňování (navyšování) kmenového jmění těchto podniků a diverzifikace jejich vlastnické struktury za účasti domácího i zahraničního kapitálu. V této souvislosti se měl rozvíjet i domácí kapitálový trh, který se měl stát hlavním zdrojem dodatečného kapitálu (str.

10). Součástí návrh bylo i vytváření podmínek pro rozšiřování majetkové účasti řídicích pracovníků a zaměstnanců (formou ESOPu aj.)

Prodej kmenového jmění těchto komercializovaných podniků měl být třetím privatizačním krokem, který měl následovat tam, kde již byly odstátněné firmy dostatečně konsolidované, restrukturalizované a byly zde předpoklady pro úspěšnou privatizaci. Správou a privatizací těchto firem se měl zabývat navrhovaný Fond národního majetku, který měl být samostatnou právnickou osobou a jehož úkolem mělo být vytváření předpokladů pro úspěšnou privatizaci (str. 11 a násl.). FNM měl ovlivňovat personální politiku státních firem, měl vycházet z kritérií efektivnosti a měl vytvářet účinné překážky proti zneužívání jeho zdrojů k paternalistické ochraně podniků. Z těchto důvodů návrh požadoval zavedení účinné veřejné kontroly (str.13).

V oblasti liberalizace vnějších ekonomických vztahů dokument zdůvodňoval nutnost postupného otevírání světu (str. 20.). Vyslovoval se pro zavedení vnitřní směnitelnosti měny, která by vytvářela podmínky pro liberalizaci toků zboží a služeb, ale ne již kapitálových toků (str. 26 a násl.). V této souvislosti upozorňoval na závažná rizika a negativní důsledky spojené s příliš rychlou liberalizací vnějších ekonomických vztahů. Otevírání ekonomiky mělo být podle návrhu postupné a mělo být spojeno s používáním dovozních cel a selektivních vývozních cel k potlačení vývozu některých surovin a prvovýrobků (str. 28).

Součástí návrhu byla i aktivní strukturální politika, jejímž cílem měl být „podpora a urychlení adaptačního procesu ekonomiky na velké převratné změny podmínek přesahující možnosti tržních sil“ (str. 33). Mělo se jednat o cílevědomé budování infrastruktury a státní podporu adaptačního procesu v tržním sektoru ekonomiky. Tato politika měla poskytovat dočasnou ochranu životaschopným podnikům a měla stanovit jasná pravidla takové ochrany. Na tomto základě měla být reformulována dotační politika, která měla urychlovat adaptaci a rozvoj úspěšných podniků, podporovat jejich modernizaci a restrukturalizaci (str. 35). V zásadě se mělo jednat pouze o časově limitovanou podporu počátečního rozběhu a adaptace. Již v tomto dokumentu s předpokládá vytvoření systému pobídek pro přilákání zahraničního kapitálu (str. 36).

Teoretické základy alternativního transformačního scénáře vycházely z děl předních vědeckých pracovníků Prognostického ústavu ČSAV a Ekonomického ústavu ČSAV. Na vytváření širšího teoretického zdůvodnění se ve svých člancích a výzkumných pracích podíleli zejména J. Klacek, V. Klusoň, Č. Kožušník, L. Mlčoch, Z. Šulc, M. Pick, O. Turek, R. Vintrová.

Neoliberální transformační strategie

Druhý tým sestavil tehdejší ministr financí československé federální vlády Václav Klaus. Členy jeho týmu byli jeho úzcí , převážně neoliberálně zaměřeni spolupracovníci z minulého období. Tento tým zdůrazňoval nutnost rychlé privatizace. V privatizační strategii byla velmi významná role přisouzena kupónové privatizaci, jejíž návrh byl pro podmínky Československa vypracován Tomášem Ježkem a Dušanem Třískou. Tuto myšlenku poprvé v Československu zveřejnil J. Švejnar, který ji údajně převzal od jiného českého exilového ekonoma J. Rybáčka, ve své práci *Strategie ekonomické přeměny Československa* publikované v roce 1990.

20. dubna 1990 předložili Václav Klaus a Vladimír Dlouhý materiál nazvaný *Strategie ekonomické reformy* československé federální vládě. Podle tohoto návrhu měla být významná část československé ekonomiky (většina velkých státních podniků) nejprve privatizována a teprve následně restrukturalizována svými novými vlastníky bez jakýchkoliv státních systematických zásahů. Autoři nenavrhovali žádnou industriální, strukturální či regionální politiku. Jejich návrh byl založen na tradičních neoliberálních a konservativních přístupech a předpokládal tradiční „neoliberální“ roli státu v tržní ekonomice. Hlavní úlohou státu v tomto pohledu bylo nastartovat proces spontánní evoluce trhů prostřednictvím privatizace a liberalizace a vytvořit právní rámec pro fungování tržní ekonomiky.

Liberalizace zahraničního obchodu měla být spojena s liberalizací vnitřního trhu a měla být uskutečněna bezodkladně. Takový postup si nezbytně vyžadoval hlubokou devalvaci československé koruny (z 15 na 28 Kč za jeden americký dolar). Rozhodující slovo při určení měnového kursu československé koruny měl Mezinárodní měnový fond.

První scénář ekonomické reformy posuzovaný federální vládou Československa a v září 1990 konečně přijatý Federálním shromážděním byl kompromisní scénář založený na částečném přijetí návrhů obou týmů. Oba týmy kladly důraz na makroekonomickou stabilizaci, liberalizaci cen a omezenou směnitelnost československé koruny na samém počátku transformačních procesů. Privatizační strategie byla založena na myšlence rychlé privatizace navrhované Klausovým týmem, ale navíc byla doplněna o zřízení Ministerstva pro správu národního majetku a jeho privatizaci a o Fond národního majetku, které navrhoval Vlasákův tým. Hlavním ústupkem neoliberalům se stalo přijetí koncepce rychlé privatizace velkých státních podniků spojené s významnou rolí kupónové privatizace. Jak se později ukázalo, právě prosazení této myšlenky se stalo skutečným základem vítězství neoliberalů při formování procesu transformace české ekonomiky v pozdějších fázích jeho vývoje. Přijatý

scénář rovněž předpokládal významnou aktivní úlohu státu při restrukturalizaci na makroekonomické i na mikroekonomické úrovni. Podle něho měl stát hrát důležitou roli při utváření struktury národního hospodářství pomocí industriálních politik kompatibilních s fungováním tržní ekonomiky.

Tento původní kompromisní scénář transformace byl založen na širším spektru teoretických přístupů, mezi nimiž rozhodující roli sehráli neoliberálové a neokeynesovci. Ale již od samého počátku praktického uplatňování této strategie krok za krokem postupně začínaly převažovat neoliberální koncepce. Možnost prosazení gradualističtější a méně extrémní varianty transformace české ekonomiky s aktivní, cílevědomou úlohou státu tak byla nakonec ztracena. Některé významné prvky původního scénáře, jako byl program strukturálního rozvoje, industriální a regionální politika byly postupně z uplatňované transformační strategie vypuštěny. Zejména v České republice se tak transformační strategie de facto bohužel vrátila k původnímu návrhu Klausova týmu.

Na čem jsou založeny hlavní principy neoliberální transformační strategie?

Hlavní zásady transformační strategie vypracované Václavem Klausem a jeho spolupracovníky byly založeny na opatřeních doporučovaných v rámci tzv. Washingtonském konsensu I. Jednalo se o deregulaci, liberalizaci cen, liberalizaci zahraničního obchodu, privatizaci a podporu rozvoje soukromého sektoru, o reformu právního řádu a restriktivní makroekonomickou stabilizační politiku.

Tyto zásady byly aplikovány s jistými významnými „českými inovacemi“, jako byla kupónová metoda privatizace a snaha vytvořit silný národní český kapitál. Autoři české transformační strategie pravděpodobně uplatňovali mnohem rigorózněji než jiné středoevropské a východoevropské postkomunistické země procházející transformací „*model ekonomické transformace Jeffreyho Sachse*“ založený na myšlence, že „*standardní*“ ekonomické podmínky lze vytvořit privatizací a že tyto podmínky ve spojení s liberalizací trhů a liberalizací zahraničního obchodu a pohybu kapitálu povedou v krátké době k vyrovnání úrovně hospodářského rozvoje s rozvinutými tržními ekonomikami. Washingtonský konsensus I byl založen na implicitním předpokladu, že by transformace měla „*přirozeně*“ vyústit do podoby moderní kapitalistické společnosti a ekonomiky západního typu.

Taková neoliberální strategie založená na teoretickém rámci ekonomie hlavního proudu s její převažující neoklasickou složkou je příliš úzká a zjednodušená a bezpochyby není schopná si poradit se složitostmi a komplikacemi transformačních procesů. Ekonomie hlavního proudu není vybavena pro plnění úlohy teoretického základu transformační strategie. Pokrývá pouze část transformační problematiky (zejména se jedná o problematiku makroekonomické politiky a i v tomto případě můžeme mít oprávněné pochyby o přijímaných opatřeních), chybí jí adekvátní teorie ekonomického rozvoje a téměř zcela však ignoruje institucionální aspekty transformačních procesů, protože postrádá adekvátní teorii evoluce institucí, která je skutečným obsahem transformačních procesů. Příklad české transformace lze použít jako velmi dobrý důkaz celkové zastaralosti neoklasického paradigmatu a jeho neadekvátnosti pro vytváření transformační strategie a její uplatňování.

Neoklasické a neokeynesovské teorie ekonomie hlavního proudu se vyvíjely v kontextu mnohem stabilnějších podmínek rozvinutých tržních ekonomik. To neznamená, že tyto teorie poskytují přesvědčivý výklad chování (či fungování) soudobých tržních ekonomik nebo že jsou tyto teorie schopny poskytovat adekvátní teoretický základ pro tvorbu hospodářské politiky v rozvinutých tržních ekonomikách. V tomto ohledu jsou rovněž předmětem mnoha pochyb a kritických výhrad a přiznávám, že takové názory ve významné míře sdílím. Aniž bychom však vstupovali do této širší problematiky, pokusím se ukázat neadekvátnost těchto teorií pro tvorbu dobrého či dokonce přijatelného teoretického základu transformační strategie minimálně ve dvou velmi významných ohledech.

1. Neoklasické a s jistými výjimkami dokonce i neokeynesovské teorie neberou v úvahu institucionální aspekty ekonomického a společenského rozvoje. Ekonomie hlavního proudu není schopna adekvátně vysvětlit dynamické procesy spojené s kvalitativními změnami. Zejména její neoklasická složka, která není schopna vysvětlovat ekonomické jevy a procesy v reálném historickém čase, který je nevratný, a v tomto smyslu je schopna maximálně pseudodynamiky v podobě kvantitativních změn, postrádá jakoukoli teorii vývoje institucí. Pracuje s implicitním předpokladem nulových transakčních nákladů či předpokladem, že instituce neovlivňují ekonomickou výkonnost nebo že jsou vždycky „nějak“ schopné vytvořit vhodné podmínky pro efektivní fungování trhů, pokud je zde soukromé vlastnictví a jednotlivci mohou jednat co možno nejvíce podle své vůle. Vlášda by měla vytvářet právní rámec, který by umožňoval svobodným trhům dobře fungovat. Vytváření takového právního rámce však již není považováno za záležitost ekonomů. Vezmeme-li v úvahu, jak zásadní význam mají institucionální změny v transformaci,

musíme připustit, že je ekonomie hlavního proudu neschopná poskytnout teoretický základ pro zásadní institucionální změny, jež si transformace vyžaduje. Někteří z autorů české transformační strategie sice zmiňovali význam ekonomie vlastnických práv a teorie spontánního řádu Friedricha von Hayeka, ve skutečnosti však byly tyto teorie ignorovány nebo zjednodušeny do podoby ideologického klišé obhajujícího přijatou strategii .

2. Neoklasická ekonomie chápe trh a stát jako proti sobě stojící entity, které jsou ve vzájemném konfliktu, a zcela postrádá adekvátní teorii úlohy státu v ekonomickém rozvoji. Pro úspěšný rozvoj a modernizaci je aktivní úloha státu při modernizaci a restrukturalizaci naprosto nezbytná. Všechny procesy dohánění a modernizace od druhé poloviny 19. století byly spojeny s aktivní úlohou státu v ekonomice. Dokonce i neokeynesovská makroekonomie, která se staví k úloze státu v ekonomice pozitivně a která byla autory české transformační strategie považována za zastaralou, spatřuje úlohu státu v „jemném doladování“ tržní ekonomiky, což je možné v rozvinuté a poměrně stabilní ekonomice vyspělých kapitalistických zemí, naprosto však ne v post-sovětské ekonomice s deformovanými trhy.

Jak prohlásil Milton Friedman na své první přednášce na Vysoké škole ekonomické v Praze v září 1990, všechno je to zcela prosté a jednoduché: Československo by mělo privatizovat a liberalizovat trhy a vytvořit pro jejich fungování odpovídající právní rámec. To je vše, co by vláda měla udělat v zájmu úspěšné transformace od ekonomiky sovětského typu k rozvinuté tržní ekonomice.

Obsah ekonomické transformace lze ve skutečnosti charakterizovat jako proces, který má dvě stránky: reformu institucí a organizací (v jejichž rámci je rozhodující reforma vlastnických práv a liberalizace trhů) a vhodné hospodářské politiky. Institucionální a evoluční ekonomické teorie nebyly však při vytváření transformační strategie bohužel brány dost vážně. Proto bychom neměli být překvapeni, že jsou naše současné problémy v ekonomickém a společenském rozvoji spojeny ve významné míře s neadekvátním institucionálním prostředím. Po deseti letech cílevědomého budování kapitalismu v Českých zemích jsme dospěli k velmi podivnému typu kapitalistické společnosti, v níž práva soukromého vlastnictví nejsou v některých významných ohledech zaručena. Částečně je tomu tak díky neadekvátním zákonům, absenci právní úpravy v některých oblastech a částečně díky nedostatečnému vynucování zákonů.

Chápeme-li ekonomiku sovětského typu podle institucionálního pohledu Luboše Mlčocha jako velmi zvláštní a deformovanou tržní ekonomiku, která fungovala na základě neformálních

„oprávnění“ spojených s „koalicemi mocenských skupin složených s vrcholových manažerů, vedoucích komunistických funkcionářů a „externích členů“ z horních pater plánovací a řídicí mašinérie.“ Tato „oprávnění“ byla velmi vágně vymezena a jejich výkon byl často spojen s hrubým donucením, tvořila však přirozený zárodek struktur vlastnických práv v podmínkách tzv. společenského vlastnictví za socialismu sovětského typu. Pak lze skutečný smysl transformace spatřovat v „nahrazování těchto neformálních oprávnění legálním systémem vlastnických práv a dále v úkolu zlepšit existující trhy, které jsou dosud neefektivní, nepružné, nekonkurenční, monopolistické a diskriminující tak, aby se přeměnily v efektivnější, otevřenější a více konkurenční trhy.“ (Mlčoch 1993, str. 5).

Přijmeme-li tento přístup k transformaci, nezbyvá nám než připustit, že významná část transformačních úloh ještě stále čeká na své naplnění.

Po deseti letech „cílevědomého budování“ kapitalistické ekonomiky a společnosti v Českých zemích musíme přiznat, že soukromé vlastnictví vlastně není v České republice dostatečně garantováno, protože dlužníci jsou často v mnohem výhodnějším postavení než věřitelé a mnoho závažných ekonomických kriminálních činů nelze podle práva zažalovat a jejich pachatele pohnat k trestní odpovědnosti (například případ Viktora Koženého nebo nejrůznější případy „tunelování“ aktiv, jak se to dělu v bankovním sektoru, u řady investičních privatizačních fondů, družstevních záložen či podniků), práva minoritních akcionářů byla dlouhodobě ignorována a ani současná právní úprava nevede k jejich plnému respektování atd.

Neuspokojivé výsledky české transformace jsou niterně spjaty rovněž s problematikou kořistnického chování. Jak Edgar L. Feige jasně píše ve svém článku *Podzemní aktivita a institucionální změny: produktivní, ochranářské a kořistnické chování v transformačních ekonomikách*: „ Máme-li pochopit, proč byly některé transformace poměrně rychlé a úspěšné, zatímco jiné se vyvíjely nepříznivě a trpěly vysokými přizpůsobovacími náklady, musíme zkoumat, jak každá z těchto společností strukturovala relativní motivace k produktivnímu, ochranářskému a kořistnickému chování....proces transformace má co do činění s dědictvím nekonformního chování, jehož součástí jsou i ochranářské a kořistnické typy jednání. Jednou z významných výzev pro úspěšnou transformaci je stanovení způsobu, jak restrukturalizovat instituce a motivace tak, aby byly zdroje přesměrovány do produktivních výsledků“. (Nelson, Tilly, Walker 1997, str. 22).

Česká transformace bohužel nevzala problém cílevědomého budování institucí, jež by vytvářely motivace k produktivnímu chování (práci, podnikání, investování), v úvahu. Privatizační proces

s významnou úlohou kupónové metody privatizace a nedostatečně rozvinutým právním rámcem společně s dlouhými tradicemi nekonformního kořistnického chování z doby nacistické okupace a zejména systému sovětského typu vytvořily vhodné podmínky pro kořistnické, ochranářské a spekulativní chování, jež nám může připomínat Marxův koncept původní akumulace kapitálu. Tyto typy chování byly nutně spojeny se ztrátou ekonomických zdrojů a s rozsáhlým přeléváním produktivních zdrojů do spotřeby. Místo rychlého zaplnění mezery, která nás odděluje o vyspělých kapitalistických ekonomik došlo v průběhu 90. let spíše k jejími prohloubení. Významnou příčinou je nesporně sama neoliberalní strategie transformace.

Použitá literatura:

- Alternativní přístupy ke scénáři přechodu k tržní ekonomice.* Praha, Prognostický ústav ČSAV 1990
- Benham A., Benham L., Merithew M.: *Institutional Reform in Central and Eastern Europe: Altering Path with Incentives and Information.* ICEG 1995
- Chavance B., Magnin E.: National Trajectories of Post-Socialist Transformation: Is There a Convergence Towards Western Capitalism? *Prague Economic Papers*, r. 7, č. 3, 1998
- Chlumský J.: Globalizace a ekonomická transformace. *Acta oeconomica pragensia*, r. 6, č. 8, 1998
- Klacek J. a kol.: *Československá ekonomika v roce 1992.* Praha, Institut ekonomie ČNB 1992
- Klaus V.: *Ekonomická teorie a realita transformačních procesů.* Praha, Management Press 1995
- Klusoň V a kol.: *Přestavba hospodářského mechanismu.* EÚ ČSAV 1990
- Klusoň V.: K vývoji vlastnických vztahů a podnikatelských forem. *Politická ekonomie* 3/1990
- Klusoň V.: Transformace státního podniku na akciovou společnost. *Politická ekonomie* 10/1990
- Klusoň V.: Poznámky k privatizaci. EÚ ČSAV 1991
- Kolodko G. W.: Economic Neoliberalism Almost Irrelevant. The World Bank, Transition 3, 1998
- Kožušník Č.: Zamyšlení nad ekonomickou transformací. *Politická ekonomie* 1/1997
- Kregel J., Matzner E., Grabher G.: *The Market Shock: An Agenda for the Economic and Social Reconstruction of Central and Eastern Europe.* Vídeň, Austrian Academy of Sciences 1992

- Mejstřík M. a kol.: *The Privatization Process in East- Central Europe. Evolutionary Process of Czech Privatization*. Norwell MA, Kluwer Academic Publishers 1997
- Mertlík P.: Privatizace po česku: pět let putování od veřejného vlastnictví k veřejnému vlastnictví? *Politická*
- Mlčoch L.: Ekonomická transformace a pojem řádu. *Politická ekonomie*, r. 42, č. 3, 1994
- Mlčoch L.: Restrukturalizace vlastnických vztahů očima institucionálního ekonoma. *Politická ekonomie*, r. 43, č. 3, 1995
- Mlčoch L.: *Zastřená vize ekonomické transformace*. Praha, Karolinum 1997
- Mlčoch L.: *Úvahy o české ekonomické transformaci*. Praha, Vyšehrad 2000
- Mlčoch L., Machonin P., Sojka M.: *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989 (alternativní pohled)*. Praha, Karolinum 2000
- Nelson J. M., Tilly Ch., Walker L. (eds.): *Transforming Post-Communist Political Economies*. Washington D.C., National Academy Press 1997
- Novotný V. a kol.: *Makroekonomická konjunkturální prognóza České republiky*. Praha, Ústav hospodářské politiky ČR. 1993
- Pick M.: *Jsou alternativy strategie transformace?* Prognostický ústav 1992
- Pick M. Zbytečné selhání transformace české ekonomiky. *Pohledy* 1/1999
- Pick M.: Do třetího tisíciletí třetí cestou. *Pohledy* 1/2000
- Prospects for the Czech Republic*. Praha, APP Group, a.s., David nad Shoel, s.r.o., COWI 1994
- Sojka M.: Voucher privatization: A Lesson to be Learnt? *Acta Universitatis Carolinae Oeconomica*, No.1, 1992
- Sojka M.: The Transformation of the Czech Economy – Present and Future Developments. *Czech Sociological Review*, r. 2, č. 1, 1994
- Sojka M.: *Institutional Reform in Transforming the Soviet-Type Economy: the Case of the Czech Republic. Working Paper ICEG*, ICEG 1995
- Sojka M., Zamagni S. (eds.): *What Markets Can and Cannot Do: The Problem of Economic Transition in Central-Eastern European Countries*. Roma, Nova Spes IF 1993
- Stiglitz J. E.: *Whither Reform? Ten Years of the Transition*. The World Bank 1999
- Šulc Z.: *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*. Brno, Doplněk 1998
- Švejnar J.: *Strategie ekonomické přeměny Československa*. Nakladatelství Lidové novinz 1990
- Turek O.: *Hospodářská politika pro nejbližší období reformy*. Prognostický ústav 1990

Turek O.: *K aktuálním problémům československé hospodářské politiky*. Prognostický ústav 1990

Turek O.: Privatizace – přehodíme výhybku. *Hospodářské noviny* 1/1991

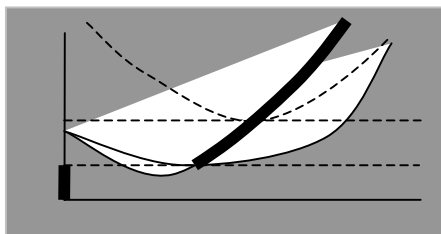
Turek O.: *Zamyšlení nad strategií transformace*. Prognostický ústav 1992

Večerník J., Matějů P. a kol.: *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha, Academia 1998

Zamagni S.: *Sulla teoria dell'intervento pubblico in economia: una prospettiva storico-analitica*. Bologna, ASI 1993

Zamagni S.: Transizioni credibili nell' Est europeo: una prospettiva della traversa a del mutamento sistemico. *Quaderni di economia e finanza, Anno II, No. 2, 1993*

Zieleniec J. a kol.: *Československo na rozcestí*. EÚ ČSAV 1989

Dosud vyšlo :

1. *Michal Hlaváček : Modely difuze technologií*
2. *Tomáš Cahlík : Analýza ekonomického výzkumu*
3. *Vladimír Benáček: : Autentický soukromý sektor v transitivity ekonomice: příspěvek ke hledání kořenů a alternativ českého kapitalismu*
4. *Milan Sojka : Alternativní scénáře transformační strategie československé ekonomiky na počátku 90. let a jejich teoretická východiska*
5. *Jiří Hlaváček, Michal Hlaváček : Optimum výrobce v odvětví s nikdy neklesajícími výnosy z rozsahu*
6. *František Turnovec : The Czech Republic on its Way to the European Union*
7. *Lubomír Mlčoch : Ekonomie důvěry*
8. *Luděk Urban : Zásady společné obchodní politiky a důsledky jejich přijetí pro českou ekonomiku*
9. *Jan Ámos Víšek : Export z ČR do EU a mimo EU*
10. *Miloslav S. Vošvrda : On Martingale Diffusions in Financial Markets*
11. *František Turnovec : Flexible Integration and the Excessive Deficit Procedure in the EMU*
12. *Jiří Hlaváček, Michal Hlaváček : Byl proces eliminace podniků ozdravnou procedurou pro české hospodářství konce 90. let?*
13. *Karel Půlpán: Hospodářský vývoj Španělska jako inspirace pro Českou republiku.*
14. *Jiří Hlaváček, Michal Hlaváček : Ekonomicky racionální altruismus*
15. *Jiří Kameníček : Nástroje pro popis nestandardního ekonomického chování, aplikace teorie lidského kapitálu*
16. *Jiří Hlaváček : Redistribuce : projev lidských preferencí a společenských potřeb*
17. *Silvester van Koten: Transaction Cost Economics: Basic Concepts and Extensions*
18. *Hlaváček J., Hlaváček M.: Ekonomická racionalita donátora a důvěra k příjemci dotace*
19. *Vladimír Benáček , Víšek Jan Ámos: Determining Factors of Competitiveness of Trade and Specialization of Czech Industrial Sector before the EU Accession*
20. *Milan Sojka, Postkeynesovská teorie peněz, peněžní a úvěrová politika a postavení centrální banky*

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd,
Institut ekonomických studií [UK FSV – IES] Praha 1, Opletalova 26.